

राजकीय भूगोल (GC-403)

सत्र ४ साठी प्रकरण क्रमांक १ ते ५

प्र.१ राजकीय भूगोलाची स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा .

(गुण : १५)

प्रस्तावना: राजकीय भूगोलात भौगोलिक घटक व राजकारण यांच्या परस्परसंबंधांचा अभ्यास केला जातो . राजकीय भूगोल हा विस्तृत व बहुविध पैलु असलेला विषय आहे .

मुद्दे- अ) राजकीय भूगोलाचे स्वरूप - १ . राजकीय एकए २ . पर्यावरण व समाज, ३ . राज्याचे परिवर्तनीय स्वरूप, ४ . परिणाम करणारे घटक-१ स्थिर घटक २ अस्थिर घटक- लोकसंख्या, लोकांचे स्थलांतर, खनिजे, नवराष्ट्रांचा उदय . ब) राजकीय भूगोलाची व्याप्ती - १ . राज्य व राष्ट्र यांचे भौगोलिक तादात्म्य, २ . राज्याची साधनसंपत्ती, ३ . लोकसंख्येची सामाजिक संलग्नता, ४ . राज्याचे मैत्रीसंबंध, ५ . व्यापार, ६ . गतिमान शास्त्र, ७ . विकास, समारोप .

प्र.२ मर्मभूमी सिध्दांताची सविस्तर माहिती लिहा .

(गुण : १५)

प्रस्तावना: मॅकींडर यांनी मांडलेला मर्मभूमी सिध्दांत निसर्गवादावर व भूसत्ता व नाविक सत्ता यांच्या तौलनिक सामर्थ्यावर आधारलेला आहे .

मुद्दे - मॅकींडर मर्मभूमी सिध्दांताचे मूलत्वे, जागतिक इतिहासाचे कालखंड- नदीकृत कालखंड, भूमध्य सागरी कालखंड, साम्राज्य किंवा वसाहतीचा कालखंड, मर्मभूमी कालखंड, जागतिक भौगोलिक संघटना, मर्मभूमी, अंतर्गत चापाकृती विभाग, बाह्यचापाकृती विभाग, समारोप .

प्र.३ पुढील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा . (कोणतेही २)

(गुण : १५)

१) सीमाप्रदेशाचे प्रकार स्पष्ट करा .

प्रस्तावना: सीमाप्रदेश हे भौगोलिक वा नैसर्गिक असतात . तो एक सरहद्दीचा विभाग असतो .

मुद्दे - सीमाप्रदेशाचे प्रकार- १ . भौगोलिक सीमाप्रदेश, २ . राजकीय सीमाप्रदेश, ३ . सांस्कृतिक सीमाप्रदेश, ४ . प्राकृतिक सीमाप्रदेश, ५ . आंतरराष्ट्रीय सीमाप्रदेश

२) राष्ट्रनिर्मितीचे घटक लिहा .

प्रस्तावना: राष्ट्रीयत्व ही एक आत्मीय भावना असते . लोकांच्या मनात ही भावना ज्या घटकांमुळे दृढ होते त्या घटकांनाच राष्ट्रनिर्मितीचे घटक म्हणतात .

मुद्दे - राष्ट्रनिर्मितीचे घटक- १ . समान भूप्रदेश, २ . वांशिक एकात्मता, ३ . संस्कृती, ४ . भाषा आणि लिपी, ५ . इतिहास, ६ . समान राजकीय आकांक्षा, ७ . श्र्काच प्रकारचे आर्थिक हितसंबंध, ८ . एकात्म शासनसंस्था, ९ . राष्ट्रीयत्व, समारोप .

३) भारत - चीन संबंध स्पष्ट करा .

प्रस्तावना: भारताच्या शेजारील देशांपैकी चीन हा एक महत्त्वाचा देश आहे . भारत चीन यांच्यात सांस्कृतिक आणि आर्थिक संबंध आहेत .

मुद्दे - भारत - चीन संबंध- सीमा संबंध, राष्ट्राचा विस्तार, चीनची भूमीका, चीनची साम्यवाद, मैत्रीपूर्ण संबंध, चीनने केलेले आक्रमणे, भारत चीन मधील शिफारशी, भारत चीन संबंध सुधारण्यासाठी केलेले प्रयत्न, दोन राष्ट्रांमधील व्यापार, समारोप .

४) भूराजनितीच्या उद्दीष्टांची कारणे विशद करा .

प्रस्तावना: भौगोलिक घटकांच्या अनुषंगाने ठरवले गेलेले संरक्षणविषयक धोरण म्हणजे भूराजनिती असे मानले जाते .

मुद्दे - १ . निवासस्थान, २ . स्वयंपूर्णता, ३ . अखिल प्रदेश, ४ . भू-सत्ता विरुद्ध नाविक सत्ता, ५ . सीमाप्रदेश, इतर, समारोप .

प्र . ४ टिपा लिहा . (कोणतेही २)

(गुण : १५)

१) राजकीय भूगोल व मानवी भूगोल

प्रस्तावना: राजकीय भूगोलाचा इतर शास्त्राशी संबंध आहे . राजकीय भूगोल व मानवी भूगोल यांचा घनिष्ठ संबंध आहे .

मुद्दे - १ . अध्ययनाचा आधार, २ . सीमारेषा, ३ . राजकीय व मानवी भूगोलाचा उद्देश, ४ . दृष्टीकोन, समारोप .

२) सीमांचे कार्य

प्रस्तावना: सीमा या शब्दाचा अर्थ मर्यादा असा होतो . राजकीय प्रदेशाची अंतिम मर्यादा ज्या रेषेने दाखवली जाते त्यास सीमा असे म्हणतात .

मुद्दे - सीमांचे कार्य १ . संरक्षण, २ . सीमा प्रदेशातील नैसर्गिक संपत्तीची वाटणी, ३ . परिवहन, ४ . सीमा समस्या सोडवणूक, समारोप .

३) किनारभूमी सिध्दांत

प्रस्तावना: निकोलस जे स्पाइकमन यांनी किनारभूमी सिध्दांत मांडला आहे . किनारी प्रदेशाच्या भूमीला अधिक महत्त्व दिले आहे .

मुद्दे - किनारभूमी सिध्दांत- स्पाइकमन यांची विचारशैली, कडाभूमी/काठभूमी/किनारी भूमी, त्यातील गुणवैशिष्ट्ये, स्पाइकमन यांची सत्ताविषयक दृष्टीकोन, या सिध्दांताचे मूळ कारण, समारोप .

४) उत्पत्तीनुसार सिमांचे वर्गीकरण

प्रस्तावना: उत्पत्तीनुसार सिमांचे वर्गीकरणात सीमा व त्या भागातील सांस्कृतीक दृष्य यांचा परस्परसंबंधाचाही विचार केला जातो .

मुद्दे - १ . पूर्वनिर्धारित सीमा, २ . स्वभावोद्भूत सीमा, ३ . पुवोरोपीत सीमा, ४ . अविशिष्ट सीमा, समारोप .

प्र . ५ कार्यक्षेत्र: भारत व महाराष्ट्र यांच्यातील फरक स्पष्ट करा .

(गुण : २०)